

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA PIRLS TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH

Mavlonbek Arabovich Doniyarov

JDPU Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirishda PIRLS topshiriqlaridan foydalanish va ushbu topshiriqlarning ahamiyati haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, PIRLS, badiiy asar, test, ta’lim sifatini baholash.

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматривается использование заданий PIRLS и важность этих заданий для развития грамотности чтения у учащихся начальной школы.

Ключевые слова: грамотность чтения, PIRLS, художественная литература, тестирование, оценка качества образования

ABSTRACT

This article reflects on the use of PIRLS assignments in the development of reading literacy of elementary school students and the importance of these assignments.

Keywords: reading literacy, PIRLS, fiction, testing, quality assessment of education.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga muvofiq umumiy o‘rta va maktabdan tashqari ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-son hamda O‘zbekiston Respublikasi “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmonida O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o‘quvchilarning o‘qish,

matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo‘naltirilgan ta‘lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Konsepsiya doirasida, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish malakalari va kompetensiyalarining rivojlanishiga alohida urg‘u berishni hisobga olgan holda, zamonaviy innovatsion iqtisodiyot talablariga javob beradigan umumta‘lim dasturlari va yangi davlat ta‘lim standartlarini joriy etish, o‘quvchilarning bilim darajasini baholashda ta‘lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro PIRLS, PISA, TIMSS va boshqa dasturlarda doimiy ishtirok etish nazarda tutilgan.

Shuningdek, xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish, xalqaro aloqalarni o‘rnatish, o‘quvchi yoshlarning ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatini, eng avvalo, yosh avlodning ijodiy g‘oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash hamda rag‘batlantirish maqsadida hukumat qaroriga muvofiq ishlar olib borilmoqda. O‘shib kelayotgan yosh avlodni jahon miqyosida o‘tkazilayotgan xalqaro baholash dastur talablariga javob beradigan yuksak intellektual salohiyatli qilib tarbiyalash bugungi kun talabidir.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study- xalqaro o‘qish savodxonligini o‘rganishdagi yuksalish) tadqiqotida O‘zbekiston Respublikasining ishtirok etishi ta‘lim sifatini oshirish, xalqaro miqyosda mamlakat nufuzini mustahkamlash bilan birga, o‘quvchilar bilimini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish ko‘nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma‘lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o‘qish va o‘qitishni yaxshilashda ta‘lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo‘lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi. Tadqiqotida o‘quvchilarning erishgan yutuqlarini baholash barcha o‘quvchilardan emas, balki ushbu qatlam vakillari sifatida tanlab olingan o‘quvchilardan obyektiv testlarni o‘tkazish orqali amalga oshirildi. Shuningdek, maktab direktorlari, o‘qituvchilar, o‘quvchilar, hattoki ota-onalardan so‘rovnomalar o‘tkazilib, ta‘lim sifatiga ta‘sir etuvchi omillarga doir qimmatli ma‘lumotlar to‘plandi. O‘qish savodxonligi – jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma tilning shakllarini idrok etish va amaliyotda qo‘llay olish qobiliyatidir. Ushbu nuqtayi nazar o‘quvchilarning o‘qishdan olingan ma‘lumotlardan foydalanish qobiliyatiga tobora ko‘proq e‘tibor qaratadigan zamonaviy jamiyatda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Asosiy e‘tibor tushunishni namoyon qilishdan o‘zlashtirilgan ma‘lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda. O‘qish savodxonligining bu ko‘rinishi konstruktiv va interaktiv jarayon sifatida ko‘plab o‘qish

nazariyalarini aks ettiradi. O‘quvchining matn bilan ishlashi jarayonida o‘quvchi va matn orasidagi muloqot orqali (shuning uchun ham bu jarayon interaktiv deyiladi) o‘quvchi ma‘noni yaratadi (shuning uchun ham bu jarayon konstruktiv inglizcha «construct» – yaratmoq deyiladi). O‘quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo‘lib, ma‘no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o‘qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo‘llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o‘quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo‘lishi mumkin. Bular an‘anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko‘rinishdagi yozma shakllarni ham o‘z ichiga oladi. Biz o‘qituvchilar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarimizni o‘qish savodxonligi bo‘yicha eng yaxshi natijaga erishishi uchun o‘qishga ijobiy munosabatda bo‘lishini ta‘minlashimiz kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini PIRLS baholash tizimi topshiriqlari asosida quyidagi matnni tahlil qilishga harakat qilamiz.

“Halollik” hikoyasini tahlilga tortamiz. O‘quvchilar hikoya matni bilan tanishtirilgach asarning voqealar rivojini mazmun mohiyatini, g‘oyasini badiiyatini, shaklini va umumiy xulosasini tahlil asosida o‘rganib o‘quvchining savodxonlik darajasini aniqlaymiz. O‘quvchilar hikoya mazmunini chuqur anglab yetishi, har bir so‘z mohiyatini anglab yetishi va matndan to‘g‘ri xulosa chiqarishiga yordam berishi uchun test topshiriqlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Halollik

“O‘tgan zamonda bir dehqon bo‘lgan ekan. Uning kambag‘al oshnasi bo‘lib, kunlardan bir kuni u dehqondan bir tanob yerini sotishni iltimos qilibdi. Dehqon yerning bir chekkasini kambag‘al oshnasiga sotibdi.

Yerni olgan odam bir qalin og‘aynisidan qo‘sh ho‘kiz olib kelib, yer haydayotganida, omochning tishi bir nimaga tegibdi. Dehqon parvo qilmay haydayveribdi. Qaytib o‘sha yerga kelganida omochning tishi yana haligi narsaga urilibdi. Kambag‘al dehqon: “Ilgari bu yerda daraxt bo‘lgan, uning to‘nkasi qolib ketgan, shekilli”, deb o‘ylabdi.

U ketmon olib kelib, omoch tishiga qadalgan narsani kovlay boshlabdi. Nihoyat, u yerdan xumcha chiqibdi. Uni ochib qarasa, ichi to‘la tilla emish.

Dehqon yerning qolgan qismini ham haydab, urug‘ sepibdi. So‘ng ho‘kizlarni egasiga topshiribdi. Xumchadagi tillani ko‘tarib, to‘g‘ri yer sotgan dehqon oshnasining uyiga boribdi. U oshnasiga:

- Sizdan olgan yerimni haydayotgan edim, mana shu xumchani topib oldim, ichidan tilla chiqdi. Uni o‘zingizga olib keldim, - debdi.

Dehqon kambag'alga:

- Men sizga yerni sotganman. Demak, u yerda nimaiki bo'lsa, sizniki bo'ladi. Men yer tagida nima borligini bilmaganman. Sizga xudo beribdi. Bola-chaqangiz bilan maza qilib yashang, - deb xumchani olmabdi.

Kambag'al dehqon esa: "Bu boshqa kishining noni. Uni olsam, o'g'ri, jinoyatchi bo'lib qolaman", deb o'ylab, xumchani yana boy dehqonga uzatibdi. Ikkalasi hech kelisha olmabdi.

Nihoyat, bir donishmandning oldiga boradigan, undan so'rab, bu ishni hal qiladigan bo'lishibdi...

Donishmand "Qishloqdagi yetim-yesir va beva-bechoralarga bo'lib beringlar", deb maslahat beribdi.

Bunga dehqon ham, kambag'al ham rozi bo'libdi.

Shunday qilib, ular tillani qishloqdagi beva-bechoralarga, kambag'al, yetim-yesirlarga tarqatishibdi.

Kambag'al dehqon esa o'z mehnati bilan halol kun ko'rib, murod-u maqsadiga yetibdi".

O'quvchilarning matnni o'qish va uni tushunish ko'nikmasini sinovdan o'tkazish uchun PIRLS talablari bo'yicha savollar:

1. Sizningcha, dehqon qachon yerni sotib olgan deb o'ylaysiz?

- A. Kunlardan bir kun.
- B. Kambag'al bo'lib qolganda.
- C. Yozda.
- D. Bahorda.

2. Dehqon tilla borligini qanday bilib qoldi?

- A. Sezgirligi sababli.
- B. Kambag'alligi sababli.
- C. Omochning tishi tegib qolganligi bois.
- D. Yer haydaganligi bois.

3. Boy tillani olmay dehqonga qaytarganida dehqon nima sababdan uni olmaydi?

- A. Pul kerak emasligi sababli.
- B. Uyalganligi sababli
- C. Jinoyatchi bo'lib qolmasligi sababli
- D. Kambag'alligi sababli

4. Voqealar ketma-ketligini to'g'ri ko'rsating.

_____ Yerni olgan odam bir qalin og'aynisidan qo'sh ho'kiz olib kelibdi.

_____Dehqon parvo qilmay haydayveribdi

__1__ Uning kambag'al oshnasi bor ekan

_____Sizdan olgan yerimni haydayotgan edim

5. Kambag'al dehqon: "Ilgari bu yerda daraxt bo'lgan, uning to'nkasi qolib ketgan, shekilli", deb o'ylashini qanday izohlaysiz? Mulohazalaringizni yozma ifodalang. _____

6. Haqiqiy boylik deganda nimani tushunasiz? Mulohazalaringizni yozma ifodalang. _____

7. Kambag'al dehqonning tillani olmasligiga sabab qilib uchta dalil keltiring. _____

8. Kambag'al dehqonning "Bu boshqa kishining noni. Uni olsam, o'g'ri, jinoyatchi bo'lib qolaman" degan gapini qanday izohlaysiz?

9. Agar dehqon tillani boyga bildirmay o'zi olib qolganida nima bo'lardi, deb o'ylaysiz? Mulohazalaringizni yozing. _____

10. Hikoyadagi sizni hayajonlantirgan holatni yozing. Nega shu holatni ko'rsatishingizni izohlang. _____

11. Dehqon boshqacha yo'l tutganda, siz uni ma'qullar edingizmi?

12. Barcha odamlarning dehqonga o'xshab to'g'ri so'z bo'lishlari uchun nimalar qilish kerakligi borasida tavsiyangizni yozing.

O'qish darslarida o'tiladigan har bir dars davomida o'quvchilarni matn bilan tanishtirish uning asosiy mazmun-mohiyatini ochish, berilgan badiiy asardan to'g'ri xulosa chiqarish va mazmunini chuqur tushunib yetgan holda o'z hayotida amaliyotda kerakli o'rinda foydalana olishga o'rgatishda yuqorida berilgan topshiriqlar anchagina samara beradi. Bunday topshiriqlardan o'qituvchilar har bir darsda foydalanishi lozim.

O'quvchilarning matnni ongli ravishda tushunish ko'nikmalari rivojlantirib borilsa, ularning o'qishga bo'lgan qiziqishlari ham jadal suratda oshib boradi. Matn yuzasidan bajarilgan test topshiriqlari o'quvchini har tomonlama aqliy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirib, ma'nau tarbiyalanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 8-dekabrda 997-son qarori.

3. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash (Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma). Ta’lim inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Toshkent, 2019-yil, 92 bet.

4. PIRLS 2021 Assessment Framework. Ina V.S. Mullis, Michael O. Martin. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College. 2019. www.timssandpirls.bc.edu.